

Степаненко Кирило Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЗОВНІШНІ ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ
СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ**

Розвиток сучасних країн світу позначено ускладненням правових відносин, які все частіше набувають глобалізованого, інтернаціонального характеру. Процеси ідентифікації сьогodнішньої України у світовому співтоваристві характеризують сучасний етап становлення української державності як перехідний. Але і за цих складних та важливих умов визначення оптимального вектору розвитку нашої держави пріоритетна роль належить праву, функціонуючому у вигляді цілісної правовій системі, яка має свою історію, організацію, структуру, джерела, архетипи.

У будь-яких історичних обставинах формування в Україні національної правової системи є проявом народної єдності, одним з важливих напрямків реалізації державного суверенітету, підвищення якості правового регулювання суспільних відносин, поваги до прав і свобод людини та громадянина. У зв'язку з цим теоретична розробка концепції сучасної національної правової системи України перехідного періоду становить одне з першочергових завдань, від вирішення якого залежить швидке подолання інших правових проблем, зокрема пов'язаних з удосконаленням чинного законодавства, визначенням місця й ролі права серед інших соціальних регуляторів.

В даний час правова система України, від ефективності якої значною мірою залежить стабільність суспільства, перебуває в ситуації глибоких і всебічних реформ. Насамперед, йдеться про правову реформу, реалізація якої здатна надати новій якості конституційному принципу правової держави. Перехідний характер правової системи України змінив співвідношення правових категорій і виявив нові явища. Категорія правової системи перехідного періоду висуває на перший план ті якості правової дійсності, які в останні роки сприймаються як особливо цінні (цілісність, збалансованість, здатність до розвитку, динамізм тощо). Таким чином, визначення концептуальних основ правової системи України перехідного періоду є достатньо *актуальним* завданням як для теорії права, так і для всього комплексу юридичних наук.

За останні два роки в житті українського суспільства відбулися істотні зміни, що торкнулися політичної, соціально-економічної, духовної і правової сфери. При цьому правова сфера знаходиться на «особливому рахунку», оскільки, з одного боку, є похідною від всіх інших, з іншого – до певної міри

зумовлює їх розвиток. У будь-якому випадку правові процеси, що сьогодні бурхливо протікають в Україні, вимагають глибокого теоретичного осмислення, і насамперед це стосується такого явища, як правова система.

У загальному вигляді правову систему можна визначити як сформовану під впливом об'єктивних закономірностей розвитку суспільства сукупність всіх його правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними системами [1, с. 48]. Перехідний стан правової системи суспільства має регулярний і об'єктивний характер. В умовах перехідного періоду правова система відрізняється цілим рядом специфічних рис, що робить необхідним її вивчення в рамках предмета науки теорії права і держави.

Комплекс фундаментальних теоретичних і методологічних проблем дослідження правової системи перехідного періоду виникає у зв'язку з питаннями становлення в пострадянській та «постмайданівській» Україні громадянського суспільства, побудови правової держави, створення ефективних юридичних механізмів захисту прав людини тощо. У той же час реформи в Україні протікають на фоні глобальних перетворень всієї світової спільноти, яка сприймається спостерігачами як становлення нової цивілізації, що породжує коло проблем, які на даний момент універсального теоретичного і методологічного рішення не мають. Досліджень, які пояснюють особливості та пропонують шляхи вирішення глобальних проблем перехідного періоду, бракує не тільки у вітчизняній, а й у світовій науці, адже перехідні зміни, зважаючи на їх динаміку, застали зненацька вітчизняну і зарубіжну юриспруденцію. Є всі підстави стверджувати, що почався глобальний процес конвергенції національних правопорядків країн Європи з уніфікацією джерел права і прагненням до єдиного теоретичного осмислення права. Таким чином, перед сучасним правознавством постає принципово новий, унікальний за історичним масштабом й гносеологічними складностями комплекс питань, що вимагають від юристів-теоретиків зусиль з дослідження фундаментальних проблем права і держави.

Отже, теоретичний інтерес в Україні до правової системи як категорії, яка об'єднує юридичні явища й інститути державно-організованих суспільств, є цілком закономірним й обґрунтованим, насамперед, зовнішніми обставинами. Перш за все, він пов'язаний з тими процесами, в які залучено нашу державу з часу набуття незалежності. Україна сьогодні переживає складний період становлення і оформлення нової державності, який, на відміну від країн, де політико-правові системи встановлювалися поступово й еволюційно, відбувається прискорено й активно. Але і в таких бурхливих та динамічних умовах трансформації правової системи слід застосовувати зважений підхід та враховувати особливості спільноти, яка вступає у правові відносини. Як вірно зауважує Н.М. Оніщенко, запровадження у вітчизняну правову систему міжнародно-правових стандартів передбачає вивчення закономірностей розвитку світової правової системи, окремих правових сімей, національних правових систем з урахуванням національних традицій, мента-

літету, наукових здобутків українських вчених-юристів [2, с. 3].

Слід враховувати і те, що в рамках світового співтовариства сформовані і продовжують формуватися багато в чому унікальні правові системи окремих держав та інших внутрішньодержавних утворень, міждержавних об'єднань зі своїми базовими принципами, юридичними концепціями і категоріями, правовими конструкціями, системою джерел права, його внутрішньої структурою, особливостями правотворчого процесу і здійснення права. Насамперед, йдеться про Європейський Союз – об'єднання держав, яке, незважаючи на всі об'єктивні складнощі в його сучасному періоду розвитку, залишається унікальним явищем, правовим феноменом, над розгадкою якого б'ються вже декілька поколінь науковців з різних країн світу. Як влучно зазначає Л.А. Луць, стратегічний напрям сучасної української держави – входження в європейський простір – є об'єктивно та історично зумовлений як її національним та культурним розвитком, так і правовим. Україні процес інтеграції з Європою потрібний для ефективного її функціонування, підняття міжнародного престижу, забезпечення трансформації її соціальної системи, становлення як самостійної економічно сильної держави [3, с. 3]. Перехідний характер правової системи сучасної України, яка за роки своєї незалежності зараз перебуває на піку інтеграційних світових процесів, обумовлює, як мінімум, дві обставини: по-перше, інтенсифікація процесів адаптації національного права до європейського права та права Європейського Союзу і, по-друге, використання у національному судочинстві рішень Європейського Суду з прав людини, які мають переважно прецедентний характер, що об'єктивно впливає на зміну внутрішньої континентальної організації національного права.

Суспільний та історичний запит на зміну концептуальних механізмів дії національного права продиктований об'єктивною можливістю та необхідністю корінного перетворення нині стабільних правових систем сучасних країн світу, насамперед тих, які розташовані в європейській частині континенту та претендують на роль світових лідерів. Без дослідження вітчизняної національної правової системи перехідного періоду неможливо сформулювати справді наукове уявлення про право, виробити й успішно реалізувати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності правового регулювання в сучасному українському суспільстві. Актуальність цих наукових пошуків продиктована нагальною потребою у вивченні механізмів правових перетворень, в узагальненні досвіду, в тому числі й українського, переходу від одного якісного стану правової системи до іншого. Сьогодні у вітчизняному науковому середовищі спостерігається потреба в аналізі можливостей раціонального використання досвіду інших країн в перехідному розвитку України. Відчувається потяг до осмислення характеру і тенденцій розвитку правової системи українського суспільства в епоху великих суспільних перетворень.

Таким чином, правову систему сучасної України, яка за роки своєї незалежності зараз перебуває на піку інтеграційних світових процесів, можна

охарактеризувати як систему перехідного періоду. Основною особливістю такого стану є інтенсифікація процесів адаптації національного права до європейського права та права Європейського Союзу. Але для того, щоб вітчизняна правова система відповідала сучасним викликам, щоб вона була в змозі задовольнити потреби усіх суб'єктів правовідносин, необхідно спрямувати весь національний інтелектуальний потенціал на створення концептуальних засад розвитку правової системи перехідного періоду, вироблення практичних рекомендації щодо підвищення ефективності правового регулювання в сучасному українському суспільстві.

Література

1. Хаустова М.Г. Правова система серед інших узагальнюючих категорій правової науки // Вісник Академії правових наук України : зб. наукових праць / редкол. : В.Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 2010. – № 4 (63). – С. 48-58.
2. Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н.М. Оніщенко. – К., 2002.
3. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи : загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 / Л.А. Луць ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2005. – 32 с.

Галдикін Олександр Васильович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

ТЕСТАМЕНТОЗДАТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Традиційно правосуб'єктність фізичних осіб – суб'єктів правовідносин розкривається через сукупність трьох складових елементів: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності. У свою чергу, ці елементи розглядаються в теоретико-правовій науці відповідно до тих чи інших юридичних властивостей суб'єктів правовідносин та не є однорідними за своїм змістом і мають певну структуру.

Метою даної роботи є з'ясування актуального питання, пов'язаного з визначенням змісту та місця у структурі правосуб'єктності такої юридичної властивості особи як тестаментоздатність. *Тестаментоздатність* – здатність фізичної особи бути суб'єктом спадкових відносин.

Історію виникнення та розвитку категорії «тестаментоздатність», а також урегульованість нормами вітчизняного цивільного права докладно висвітлено у статті О. Ракул «Питання тестаментоздатності: теорія та законодавче регулювання». Разом з тим автор слушно зазначає, що незважаючи на трива-